

Nauczyciel-bibliotekarz Renata Cieřlik

8 maja Dzień Bibliotekarza i Bibliotek

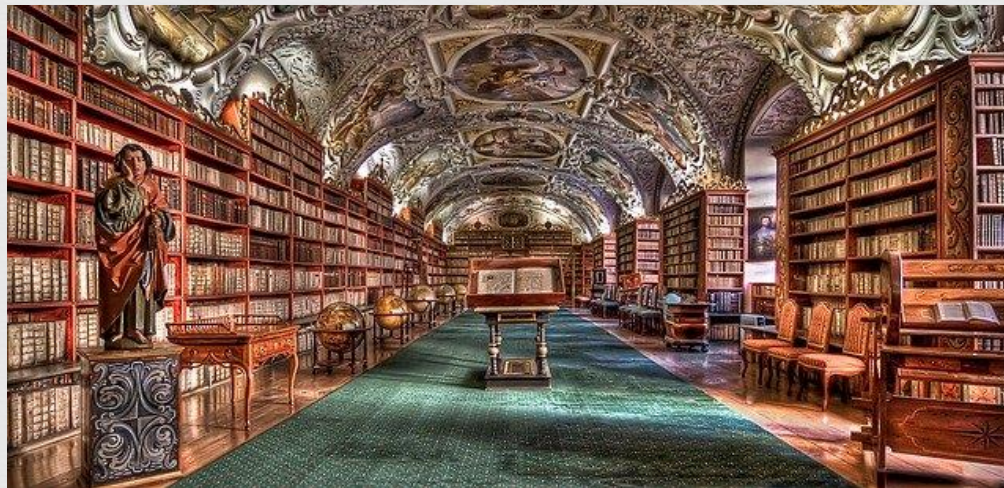
ZAPRASZAM NA
PREZENTACJĘ

DZIEJE KSIĄŻKI I BIBLIOTEKI

☞ Poniższa prezentacja ma na celu zapoznanie uczniów z rzadko spotykanymi i specyficznymi dla tych dziedzin wiedzy terminami oraz ich popularyzację.

I.

1. Kiedy powstała w Polsce Biblioteka Narodowa?

2. Co oznacza termin abrewiatura?

3. Co oznacza termin rewera?

Ad. 1. Bibliotekę Narodową powołano do życia formalnie w 1929 roku, zaś uroczyste otwarcie nastąpiło w 1930 r.

Ad. 2. Abrewiatura (łac. abbrevio = skracam), skrót stosowany w piśmie w celu zaoszczędzenia czasu i materiału pisarskiego. Stosowanie abrewiatury było najbardziej rozpowszechnione w średniowieczu, ale ich geneza sięga czasów starożytnych.

Ad. 3. Rewers – wypełniony i podpisany przez czytelnika dowód wypożyczenia książki.

Scholia (gr. scholion = uwagi), uwagi o treści filozoficznej i historycznej dokonywane na marginesach rękopisów greckich i łacińskich.

II.

1.Kto i kiedy wynalazł druk?

2.Co oznacza termin akant?

3.Co oznacza termin szpalta?

Ad. 1. Druk wynalazł Jan Gutenberg z Moguncji, szlifierz i złotnik. W 1448 r. założył w Moguncji drukarnię. W 1455 r. ukazała się drukiem tzw. *Biblia Gutenberga*.

Ad. 2. Akant, ornament roślinny przejęty ze sztuki antycznej, jeden z najpowszechniejszych motywów stosowania średniowiecznym zdobnictwie książkowym.

Ad. 3. Szpalta – dowolna liczba wierszy złożonych przez składacza i przeznaczonych do wykonywania odbitki próbnej, np. w celu przeprowadzenia korekty.

III.

1.Kto i kiedy założył bibliotekę Aleksandryjską?

2.Co oznacza termin akrofonia?

3.Co oznacza termin glosa?

Ad. 1. Bibliotekę Aleksandryjską założył na początku III wieku p.n.e. Ptolemeusz I, pierwszy hellenistyczny władca Egiptu.

Ad.2. Akrofonia, polega na użyciu znaku wyobrażającego określony przedmiot (ideogramu) jako litery, która odpowiada brzmieniu głoski rozpoczynającej nazwę tego przedmiotu.

Ad. 3. Glosa – objaśnienie, wykładnia pojedynczego wyrazu, zdania czy większego fragmentu. W rękopisach średniowiecznych spotyka się glosy pisane między wierszami objaśnianego tekstu bądź też na marginesach.

IV.

1. Wymień zabytki książki średniowiecznej w Polsce.
2. Co oznacza termin sygnet?
3. Co oznacza termin appendix?

Ad. 1. Najważniejsze zabytki książki rękopiśmiennej w Polsce: „Ewangeliarz gnieźnieński”, „Złoty kodeks pułtuski” i „Sakramentarz tyniecki” z XI w., „Ewangeliarz emmeramski” oraz „Ewangeliarz Anastazji” z XII w.

Ad. 2. Sygnet – znak, godło drukarni, wydawnictwa lub zawodu.

Ad. 3. Appendix, tekst w sposób luźny uzupełniający treść dzieła zasadniczego jako wariant poszczególnego pomysłu czy zagadnienia, wprowadzający problem dodatkowy lub poruszający wybrane sprawy szczegółowe, z reguły stanowiący integralną część typograficzną i introligatorską książki.

V.

1.Co to jest księga umarłych?

2.Co oznacza termin Biblia pauperum (Biblia ubogich)?

3.Co oznacza termin kompilacja?

Ad. 1. Księga umarłych jest to zwój zawierający zbiór zaklęć, modlitw i hymnów oraz mitów i fragm.. tekstów rytualnych spisanych po raz pierwszy w Egipcie w XXV w. p.n.e. Teksty te miały zapewnić umarłemu szczęśliwe dotarcie do państwa umarłych i żywot wieczny.

Ad. 2. Biblia pauperum (Biblia ubogich), średniowieczne anonimowe dzieło zawierające serie przedstawień z życia Chrystusa i ze Starego Testamentu.

Ad. 3. Kompilacja – nazwa dzieła nieoryginalnego zestawionego z tez, twierdzeń i pomysłów zaczerpniętych z dzieł innych autorów.

VI.

1. Czym charakteryzuje się biblioteka prezencyjna?

2. Co oznacza termin akrostych?

3. Co oznacza termin cenzus?

Ad. 1. Biblioteka prezencyjna, udostępnia swoje zbiory jedynie na miejscu, w czytelni, w przeciwieństwie do bibliotek wypożyczających również na zewnątrz.

Ad. 2. Akrostych – utwór wierszowany, w którym początkowe, rzadziej zaś końcowe litery lub wyrazy poszczególnych wierszy czytane z góry na dół albo odwrotnie tworzą jakiś wyraz, imię lub nazwisko autora albo adresata utworu, ewentualnie całe zdanie.

Ad. 3. Cenzus – spis wszystkich istniejących (lub znanych) egzemplarzy danego dzieła, znajdujących się w różnych zbiorach, z wymienieniem tych zbiorów.

VII.

- 1.Kto był twórcą „Bibliografii Polskiej”?
- 2.Co oznacza termin depozyt?
- 3.Co oznacza termin vademecum?

Ad. 1. Karol Jerzy Estreicher (1827-1908) bibliotekarz, bibliograf, historyk literatury i teatru. W latach 1868-1905 dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie. Twórca monumentalnej „Bibliografii Polskiej” , rejestrującej piśmiennictwo polskie i polonica zagraniczne od XV do XIX w.

Ad. 2. Depozyt – zespół dokumentów albo pojedynczy obiekt biblioteczny, powierzony na przechowanie przez osobę prywatną lub instytucję, z zachowaniem prawa własności depozytowa.

Ad. 3. Vademecum – wydawnictwo o charakterze informatora, zawierające zwykle niezbędne informacje przy wykonywaniu określonego zawodu lub pracy.

VIII.

1. Co znaczy określenie „Index librorum prohibitorum” ?
2. Co oznacza termin apokryf?
3. Co oznacza termin glosariusz?

Ad. 1. Spis książek, których czytanie jest zabronione przez Kościół katolicki. Pierwszy „Index librorum prohibitorum” ukazał się w 1559 r., ostatni w 1948r. z dodatkiem w 1959.

Ad. 2. Apokryf - tekst wątpliwego autorstwa, pochodzenia lub wątpliwej autentyczności, czasem pisany jako celowa mistyfikacja.

Ad. 3. Glosariusz - dawniej używana nazwa słownika wyrazów trudnych, fachowych, przestarzałych lub obcego pochodzenia występujących w tekście, objaśniającego te wyrazy i dołączonego do tekstu.

IX.

1. Kto i kiedy pierwszy odczytał tekst w piśmie hieroglificznym?
2. Co oznacza termin inedita?
3. Co oznacza termin appellativum?

Ad. 1. W roku 1822 odczytał hieroglify uczony angielski Jan F. Champollion, dzięki zbadaniu tzw. kamienia z Rosetty, na którym wyryty był tekst trzema systemami znaków: hieroglificznym, demotycznym i greckim.

Ad. 2. Inedita – różnego rodzaju teksty nie ogłoszone drukiem: przeznaczone do wydania (utwory literackie); nie przeznaczone do wydania, lecz będące przedmiotem (listy lub dokumenty); dzieła nie wydane za życia autora; dzieła opublikowane po raz pierwszy po śmierci autora.

Ad. 3. Appellativum, pseudonim utworzony z wyrazu lub wyrazów pospolitych (np. Grot – Juliusz Bandrowski)

X.

1.Co to jest książka łańcuchowa?

2.Co oznacza termin bibliografia?

3.Co oznacza termin głągolica?

Ad. 1. W średniowieczu dla zabezpieczenia przed kradzieżą przytwierdzano księgi łańcuchami do pulpitów specjalnych ławek – stąd nazwa księgi łańcuchowe.

Ad. 2. Bibliografia jest to uporządkowany spis (wykaz, zestawienie) dokumentów, dobranych według pewnych kryteriów, spełniający określone zadania informacyjne.

Ad. 3. Głągolica – najstarsze oryginalne pismo słowiańskie Składa się z 40 liter, twórcami jej byli prawdopodobnie bracia Konstantyn-Cyryl i Metody.

XI.

1.Co zawiera stopka czasopisma?

2.Co oznacza termin destrukt?

3.Co oznacza termin suplika?

Ad. 1. Stopka czasopisma, dane zamieszczone na końcu gazety, zawierające adres redakcji, telefony, godziny przyjęć, adresy oddziałów oraz niekiedy nazwiska zespołu redakcyjnego.

Ad. 2. Destrukt – egzemplarz druku uszkodzony w stopniu uniemożliwiającym włączenie go do zbioru bibliotecznego.

Ad. 3. Suplika (z łac. supplico = pokornie proszę) w dawnej Polsce dokument będący formą unizonej prośby na piśmie poddanych chłopów do właścicieli ziemi.

XII.

1. Wymień drukarzy działających Polsce w XV i XVI wieku.
2. Co oznacza termin fascimilie?
3. Co oznacza termin groteska?

Ad. 1 Drukarze działający Polsce w XV i XVI wieku :

W Krakowie Kasper Straube, Szwajpolt Fiol, Florian Ungler, Hieronim Wietor, Łazarz Andrysowic, Szarfenbergowie we Wrocławiu Kasper Elyan, w Gdańsku Konrad Baumgarten, w Poznaniu Melchior Nehring.

Ad. 2. Fascimilie – wierna podobizna pierwotnego dokumentu rękopiśmiennego lub drukowanego, sporządzona ręcznie, mechanicznie lub fotograficznie.

Ad. 3. Groteska – ornament złożony z wici roślinnych i prostych lasek, w które wplecione są motywy figuralne i zwierzęce, twory fantastyczne, kwiaty, owoce i przeplatające się wstęgi.

XIII.

1. Kto był fundatorem biblioteki Zakładu Narodowego we Lwowie, obecnie działającej we Wrocławiu?

2. Co oznacza termin kolacjonowanie?

3. Co oznacza termin unikat?

Ad. 1. Józef Maksymilian Ossoliński ufundował Zakład Narodowy składający się z biblioteki i wydawnictwa w 1817 r. Otwarty w 1827 r. we Lwowie dziś działa we Wrocławiu.

Ad. 2. Kolacjonowanie (łac. collatio = zestawienie) – czynność edytora, polegająca na szczegółowym zestawieniu z sobą tekstów dwu wydań w celu dokładnego wynotowania różnic i na ich podstawie ustalenia tekstu-wzoru dla wydania następnego.

Ad. 3. Unikat, jedyny zachowany egzemplarz albo dzieło wytłoczone w jednym egzemplarzu; egzemplarz przyozdobiony ręcznie albo odmiennym sposobem.

XIV.

1.Kto i kiedy wydrukował po raz pierwszy tekst w języku polskim?

2.Co oznacza termin allonim?

3.Co oznacza termin sygnatura biblioteczna?

Ad. 1. W 1475 r. drukarz Kasper Elyan z Głogowa wytłoczył na zamówienie biskupa wrocławskiego „Statuty synodalne”, zamieszczając w nich słowa modlitw w języku polskim (*Ojczyzna nasza, Zdrowaś Mario i Wierze...*)

Ad. 2. Allonim 1) Pseudonim utworzony z obcego nazwiska, pod którym autor ukrywa własne. 2) Dzieło opublikowane przez autora ukrywającego się pod obcym nazwiskiem.

Ad. 3. Sygnatura biblioteczna – znak miejsca obiektu bibliotecznego w zbiorach bibliotecznych.

XV.

- 1.Co to jest gadzinówka?
- 2.Co oznacza termin kalendarium?
- 3.Co oznacza termin antyfonarz?

Ad. 1. Gadzinówka – nazwa nadana przez Polaków gazecie wydawanej przez okupanta w czasie II wojny światowej. Gazeta była wydawana w języku polskim; miała na celu osłabienie ducha oporu w społeczeństwie.

Ad. 2. Kalendarium – (łac. calendarium = pierwotnie u Rzymian wykaz dłużników, terminarz długów) dzieło zawierające obraz życia i twórczości jakiegoś pisarza przedstawiony w kolejności chronologicznej wg dat biograficznych, uzupełniony niekiedy informacjami o pośmiertnej sławie i recepcji twórczości.

Ad. 3. Antyfonarz, księga łacińska śpiewu liturgicznego. Jej zawartość i nazwa zmieniały się w ciągu wieków, zależnie od epoki i środowiska powstania.

XVI.

1. Wymień tytuł i daty publikacji pierwszego polskiego czasopisma.

2. Co oznacza termin geniom?

3. Co oznacza termin indukta?

Ad. 1. Monitor - to pierwsze czasopismo, regularnie wydawane w Polsce w latach 1765 - 1785. Zostało założone w marcu 1765 przez Ignacego Krasickiego i Franciszka Bohomolca, a także z inicjatywy i przy wsparciu króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Pismo było wydawane w drukarni królewskiej i było organem obozu reform.

Ad. 2. Geniom - pseudonim utworzony od nazwy geograficznej (np. Europejczyk - Ferdynand Hoesick).

Ad. 3. Indukta - księgi sądowe z dokładniejszymi wpisami poszczególnych spraw; prowadzono je w grodach w ciągu XVI w.

XVII.

1. Wymień tytuł i daty ukazywania się pierwszej periodycznej gazety w Polsce.
2. Co oznacza termin stenografia?
3. Co oznacza termin frontispis?

Ad. 1. „Mercuriusz Polski” - pierwsza, najstarsza, polska, periodyczna gazeta, wydana po raz pierwszy w Krakowie 3 stycznia 1661. Nazwa pochodzi od rzymskiego boga Merkurego, patrona kupców.

„Mercuriusz” ukazywał się 1-2 razy w tygodniu w nakładzie 100-200 egzemplarzy i 8-12 stron. Powstawał w Krakowie, ale od 28 numeru jego redakcję przeniesiono do Warszawy.

Ad. 2. Stenografia, system pisania za pomocą krótkich umownych znaków, umożliwia dostosowanie szybkości pisma do szybkości mowy.

Ad. 3. Frontispis – zdobiona karta tytułowa zawierająca tytuł, często nazwisko autora, sygnet drukarza, datę.

XVIII.

1.Co to jest egzemplarz sygnałny?

2.Co oznacza termin haplografia?

3.Co oznacza termin debit?

Ad. 1. Egzemplarz sygnałny , egzemplarz próbny – pierwszy egzemplarz nakładu książki, czasopisma, gazety przesyłany przez drukarnię wydawnictwu lub redakcji w celu ostatecznego sprawdzenia przed rozpowszechnianiem nakładu.

Ad. 2. Haplografia – częsty błąd występujący przy pisaniu lub rękopiśmiennym kopiowaniu tekstów, zwłaszcza obcojęzycznych, polegający na stosowaniu jednej litery, zgłoski lub wyrazu zamiast poprawnych dwu, np. balada zam. ballada.

Ad. 3. Debit – prawo rozpowszechniania w kraju publikacji wydawanych za granicą.

XIX.

- 1.Co to jest kaszta drukarska?
- 2.Co oznacza termin transkrypcja?
- 3.Co oznacza termin boczek?

Ad. 1. Kaszta drukarska, przyrząd zecerski w kształcie szuflady, podzielonej na przegródki zawierające czcionki. Każda kaszta drukarska jest przeznaczona na czcionki jednego kroju i stopnia.

Ad. 2. Transkrypcja – system przenoszenia drogą zapisu za pomocą odpowiednich liter alfabetu i znaków specjalnych przybliżonego brzmienia głosek, utrwalonego systemem znaków literowych należących do innej pisowni tego samego języka lub do alfabetu innego języka.

Ad. 3. Boczek – tytuł podrozdziału lub ustępu książki, drukowany na marginesie pismem mniejszym od tekstowego, lecz zazwyczaj półgrubym.

XX.

1.Co to jest kapitałka?

2.Co oznacza termin ekscerpt?

3.Co oznacza termin kartusz?

Ad. 1. Kapitałka (dzierganka), paseczek pleciony lub tkany umieszczony na obu końcach grzbietu (w główce i nóżkach) książki.

Ad. 2. Ekscerpt (łac.), wyciąg z tekstu dzieła, utworu lub dokumentu; także skrót.

Ad. 3. Kartusz – pole z ornamentalna ramą, wypełnione napisem, emblematem lub herbem; używany też jako miejsce na legendę w rycinach lub mapach.

Bibliografia

- ❧ Bieńkowska Barbara, Chamerska Halina : Zarys dziejów książki. Warszawa, 1987, ISBN 83-209-0557-5
- ❧ Encyklopedia wiedzy o książce. Wrocław, 1971
- ❧ Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego. Wrocław, 1976
- ❧ Współczesne polskie drukarstwo i grafika książki. Wrocław, 1982, ISBN 83-04-00807-6

(wg opracowania E.Dobek)

DZIEKUJĘ ZA UWAGĘ

